

Sotilaat taistelivat, lotat lääkitsivät

■ Sata vuotta sitten perustettu Lotta Svärd nousi viime sotien aikana maailman suurimmaksi naisten vapaaehtoiseksi maanpuolustusjärjestöksi. Lotat tekivät mittaamattoman arvokasta työtä muun muassa haavoittuneiden sotilaiden hoidossa.

ARJA-LEENA PAAVOLA

Kenttäsairaaloissa, kenttäapteeekeissa, sairajunissa, laboratorioissa, eläinten lääkinnässä ja veripalvelussa.

Muun muassa niissä uurastivat viime sotien aikana suomalaiset lääkintälotat.

Talvisodassa (1939–1940) työskenteli vapaaehtoisina lääkintälottina noin 7 000 naista. Ennen jatkosotaa (1941–1944) heitä ehdittiin kouluttaa lisää. Vuoteen 1943 mennessä lääkintälottia toimi erilaisissa tehtävissä jo 22 000.

Lottien panos oli erityisen arvokas siksi, että heidän työnsä vapautti kymmeniätuhansia miehiä varsinaisiin sotatoimiin.

Lääkintälotilla, usein hyvinkin nuorilla, ei ollut alan ammattikoulutusta. Sen sijaan he saivat pikaopit työhönsä kurseilla, joilla käytiin läpi ensiapua, anatomiaa, yleisimpiä tauteja ja tavallisimpien lääkkeiden käyttöä.

Keskeinen asia opetuksessa oli myös kulkutautien hoito ja niiden ehkäisy sekä siviiliväestön avustaminen.

Lyhyiden lääkintäkurssien rinnalla järjestettiin myös sairaanhoitoapulaiseksi valmentavia kursseja.

”Lääkintälottien tehtävänä kenttäsairaaloissa oli esimerkiksi haavoittuneiden sidosten vaihtaminen ja huolehtiminen siitä, etteivät haavat ala märkiä”, kertoo **Minna Elomaa-Krapu**, joka

tutki väitöskirjassaan lääkintälottien kokemuksia vuosina 1939–1945.

Kenttäsairaalat toimivat rintamalla haavoittuneiden ensimmäisinä hoitopaikkoina. Sairaaloita perustettiin tyhjiilleen jääneisiin rakennuksiin mutta myös jopa teltoihin.

Hoito oli lyhytaikaista, koska jokainen vuode piti vapauttaa nopeasti seuraavalle tulijalle. Jotkut kykenivät palaamaan joukko-osastoonsa, muut siirrettiin jatkohoitoon sotasairaalaan.

Kenttäsairaalan tärkein tehtävä oli antaa akuuttia kirurgista hoitoa.

Nukutusaineena hyödynnettiin eetteriä. Koska anestesia-aineita ei ollut saatavilla, sairaanhoitajia koulutettiin antamaan potilaalle kevyt narkoosi.

Lyhyemmissä toimenpiteissä leikatut saivat laskimoonsa heksobarbitaalia. Toinen vaihtoehto oli paikallispuudutus.

”Tarvittaessa tehtiin myös verensiirtoja, joissa käytettiin vain O-verta. Veri oli pakattu virvoitusjuomapulloihin”, Elomaa-Krapu kuvailee.

Taisteluvammoista tavallisimpia olivat ampumahaavat, mutta myös sirpalevammoja oli paljon. Niiden hoito oli vaikeaa, sillä haavat olivat repaleisia, ja niihin kulkeutui bakteereja jo maa-perästä.

Lottamuseo

Lääkintälotat hoitavat haavoittuneita. Sotasairaalassa työ oli hieman helpompaa kuin kenttäsairaaloissa, mutta niihinkin oli lopulta pakko lähettää nuorimmillaan 16-vuotiaita lottatyttöjä.

Infektiot olivat yleisiä. Antibioottien puutteessa tulehduksia hoidettiin sulfonamideilla, jotka hidastavat bakteerien kasvua estämällä foolihapposynteesiä.

Potilaiden tuskia lääkittiin pääasiassa

sa morfiinilla ja heroiinilla, jotka joh-
tivat helposti riippuvuuteen. Riski tie-
dostettiin, mutta muutakaan tehokasta
kivunlievittäjää ei ollut.

Suurhyökkäys toi punatautiepidemian

Tavallista oli, että kenttäsaaraloiden
henkilökunta joutui työskentelemään
ilman taukoja ja välillä valvomaan vuo-
rokausikaupalla.

Lääkit pyrkivät huolehtimaan lotti-
en jaksamisesta tarjoamalla heille Per-
vitiniä, samaa saksalaista amfetamiini-
pohjaista ”höökipulveria”, jolla myös
sotilaille annettiin lisäpotkua pahim-
missa paikoissa.

Elomaa-Kravun haastatteleva lotta
kerto, että osa pelkäsi pervitiiniä niin
että jätti aineen ottamatta.

Työ rintamaoloissa oli rankinta,
mutta vaativaa se oli myös sairasju-
nissa ja sotasaaraloissa. Pelko oli siten

jatkuvasti läsnä muutenkin.

”Potilaan kohtaamiseen ei ollut an-
nettu riittävästi koulutusta, ja se ai-
heutti lääkintälotille ahdistusta ja pai-
najaisia”, Elomaa-Krapu sanoo.

Sotavammojen ohella hoidettavana
oli tarttuvia tauteja, kuten tuberkuloos-
sia, poliota, kurkkumätää ja tuhkarok-
koa. Sotilailla esiintyi myös syyhyä ja
keltatauti.

» » »

Neuvostoliiton suurhyökkäys Karjalankannaksella kesäkuussa 1944 oli tuhoisa muutenkin kuin sotilaallisesti.

Vihollisen voimakas vyörytys loi otolliset olosuhteet punataudin puhkeamiselle.

”Etulinjan läheisyydestä puuttuivat käymälät, eikä viivytystaisteluissa tai vetäytymisvaiheensa aikana ollut mahdollisuuksia hygieniaan panostamiseen.”

Ankaraa veristä ripulia aiheuttava tauti roihahti epidemiaksi, johon sairastui noin 150 000 suomalaista.

Puna-armeijakaan ei taudilta säästynyt. Venäläisiä sairastuneita arvioidaan olleen peräti 250 000.

Potilaiden lisäksi kovilla olivat heidän hoitajansa.

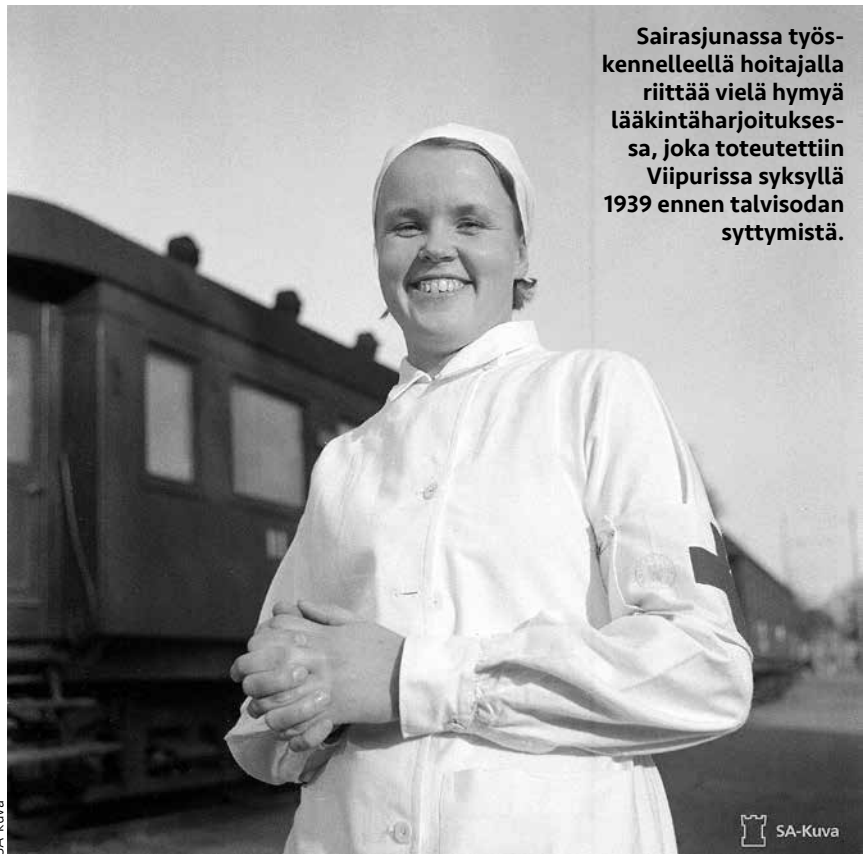
”Lotat joutuivat siivoamaan verisiä jätöksiä ilman suojavarusteita, joista oli muutenkin kova pula.”

Pikkulotat astuivat suuriin saappaisiin

Ensimmäisestä maailmansodasta (1914–1918) ehti kuluu vain pari vuosikymmentä, kun maailmanpoliittinen tilanne alkoi jälleen kiristyä.

Suomessa asiaan reagoi myös Lotta Svärd -järjestö, joka ryhtyi 1930-luvun mittaan hankkimaan varustusta sairastupia ja sidontapaikkoja varten.

Sodan uhan kasvaessa syksyllä 1939 puolustuslaitos aloitti ylimääräiset

Sairasjunassa työkennelleellä hoitajalla riittää vielä hymyä lääkintäharjoituksessa, joka toteutettiin Viipurissa syksyllä 1939 ennen talvisodan syttymistä.

SA-Kuva

SA-Kuva

harjoitukset, ja lääkintälotat ryhtyivät saattamaan sairaaloita, sairausjunia ja ensiapuasemia toimintakuntoon.

Kun talvisota 30. marraskuuta puhkesi, lotat olivat valmiina.

”Sodan syttyessä lotat pystyivät toimimaan tehokkaasti, sillä he olivat jo rauhan aikana luoneet toimintajärjes-

telmän ja kouluttaneet jäsenistönsä”, kertoo kansatieteilijä ja Lotta Svärd -säätiön viestintäpäällikkö **Miia-Susanna Koski**.

Koski muistuttaa, että lotat toimivat siitä pitäen tavattoman vastuullisissa tehtävissä – varsinkin ikäänsä nähden.

Lotaksi pääseminen edellytti 17 vuo-

Lotat valmistelivat taisteluissa kuolleet sotilaat viimeiselle matkalleen kohti kotiseutua. Lottatehtävissä menehtyi vuosina 1939–1944 lähes 300 naista.

Lottamuseo

SA-Kuva

SA-kuuva/Vänrikki M. Pietinen, sotavirk. Nousiainen

den ikää, mutta jo 8–16-vuotiaat tytöt kelpuutettiin pikkulotiksi. Myös pikkulottien harteille kasautui sotavuosien myötä raskas kuorma.

Lasten ja nuorten oli muutenkin pakko ottaa kontolleen monia töitä, jotka normaalisti kuuluivat aikuisille.

Aikuisilla oli omat taakkansa, etenkin siirtoväellä, joka sota-aikana joutui kahteen otteeseen pakenemaan taisteluja Karjalasta maan läntisempiin osiin.

”Kotirintaman lottia työllisti esimerkiksi etulinjaan matkaavien tai sieltä poistuvien reserviläisten muonitus. Sotatoimialueella lotat työskentelivät

puolustuslaitoksen alaisuudessa paitsi haavoittuneiden hoidossa myös varusluollossa sekä toimisto- ja viestitehtävissä.”

Periaatteena oli, että alle 20-vuotiaita lottajärjestön jäseniä ei lähetetty sota-toimialueelle. Sota kuitenkin pitkittyi, joten loppuvaiheessa esimerkiksi lääkintälotiksi päätyi vasta 16-vuotiaita teinityttöjä.

Miehistöpula vaikutti myös siten, että kesällä 1944 lotista koottiin Ilmatorjuntarykmenttiin valonheitinpatteri.

SA-K

SA-kuuva

▶ Talvisessa maastossa lumipuku oli lotan välttämätön suojavaruste.

▲ Lotat auttavat Karjalasta Vilppulaan evakkoon päätyneitä lapsiperheitä.

▼ Lotat toimivat myös ilmavalvonta-tehtävissä. Työhön kelpasivat riittävän varttuneet pikkulotatkin.

Vuosisata lottatoimintaa

Satavuotisjuhlaansa viettävän Lotta Svärd -järjestön nimen taustalla on kansallisorunoilijamme **J. L. Runebergin** teos *Vänrikki Stoolin tarinat*.

Runoelman hahmo nimeltä Lotta Svärd otti tehtäväkseen sotilaiden huoltamisen ja rohkaisemisen Suomen sodan (1808–1809) taistelulentillä.

Lottajärjestö syntyi vuonna 1921 tilantessa, jossa Suomi oli sisällissodan jäljiltä yhä jakautunut voimakkaasti kahtia.

Järjestön tärkeä tavoite oli alkuun tukea paikallisia suoje-luskuntia omalla työllään ja varainkeruulla. 1930-luvun lamavuosina

avustustoiminta laajeni yleisen sosiaalihuollon piiriin.

Talvi- ja jatkosodat laajensivat järjestöä niin, että sen toimintaan osallistui kaikkiaan 232 000 naista. Määrä on huomattava aikana, jolloin Suomen väkiluku oli 3,7 miljoonaa.

Kun järjestö syksyllä 1944 lakkautettiin, entiset lotat perustivat Suomen Naisten Huoltosäätiön, jonka nimissä yhteiskuntavastuutyötä jatkettiin.

Vuonna 2004 nimi muutettiin Lotta Svärd Säätiöksi. Säätiö toimii yhä lottajärjestössä palvelleiden naisten aikoinaan laatimien sääntöjen puitteissa.

SA-kuuva/Hilsiwaara

SA-Kuva

”Tärkeintä oli pitää yhteishenkeä yllä”

Millaista oli pikkulottien työ sodan keskellä? Hämeenkyrössä asuva Inkeri Sutinen kertoo.

”Olin yhdeksän ikäinen, kun opettajamme **Tyynne Tuomola** värväsi kaikki luokkamme tytöt pikkulottiin.”

”Kun talvisota syttyi, käärimme sidetarpeita ja kudoimme kasapäin lapsia, sukkia ja kypäränsuojia rintamalle. Lapsiin kudottiin erikseen paikat peukalolle ja liipaisinsormelle.”

Näin kertoo **Inkeri Sutinen**, joka syntyi huhtikuussa 1929 Jääsken Ahvolassa **Liisa** ja **Matti Patjaksen** yhdeksänlapsiseen perheeseen.

”Meille annettiin neuvoksi kostuttua rättiä ja laittaa se nenän ja suun eteen, jos tulee kaasuhöyökkäys.”

Ensimmäinen evakkomatka vei Patjakset talvella 1940 Karjalankannakselta Kihniöön, josta kotikylään palasi keväällä 1942 menetyksiä kokenut perhe: Inkerin isovelji oli kaatunut talvisodassa ja isä menehtynyt sydänkohtaukseen. Kotitalo oli hävitetty.

Äiti aloitti jälleenrakennuksen yhdessä neljän 10–16-vuotiaan kanssa; perheen vanhimmat lapset olivat jo toisaalla kiinni vastuissaan.

”Kaikki auttoivat toisiaan. Kun tarvittiin parihevoset, naapurista lainattiin hevonen. Yhteinen puimakone kiersi talosta taloon ja puimaväki sen mukana.”

Kylän herätessä eloon jatkui myös

lottien ja pikkulottien toiminta.

”Kokoontuimme toistemme kodeissa, sillä koulu oli poltettu. Meille pikkulotille iskostettiin, että kotirintaman pitää kestää. Piti olla reipas ja iloinen, laulaa ja lausua.”

”Esitimme ohjelmaa kylän kaikissa juhlissa ja illanvietoissa. Itse pidin eniten lausumisesta, josta tuli rakas har rastus. Täälläkin kävin korona-aikaan asti lukemassa runoja läheisessä vanhainkodissa.”

Pikkulotille suositeltiin samanlaista asua kuin aikuisille lotille. Käytännössä menttiin tilanteen mukaan.

”Ei meillä ollut tarvikkeita eikä rahaa lottapukuihin. Tärkein tehtävämme oli pitää yhteishenkeä yllä.”

”Moni asia kelpasi, kun kaikesta oli pulaa”

Rahaa oli hankittava järjestö- ja rintamatoimintaan. Kesäisin kylän pikkulotit auttoivat lottia maantien varrelle perustetun kesäkioskin pidossa.

”Kurpitsasta, puolukasta ja sakariinista tehtiin makeita piiraita. Karkkipusseissa oli kuivattua porkkanaa. Marjoja poimittiin ja myytiin tuoreina ja kuivattuina.”

Kaupoista loppui ensin sokeri, sitten tilalle tullut sakariini.

”Niitä saatiin joskus Ruotsista, joskus mustasta pörssistä. Kahvin loputtua paahdoimme prännärillä sikuria, ruista ja vehnää. Moni asia kelpasi,

kun kaikesta oli pulaa.”

Inkeri Sutinen muistaa varttuneempien pikkulottien toimineen myös lähetteinä ja ilmavalvonnassa.

”Ahvola oli sota-aikanakin rauhallinen maalaiskylä, mutta tärkeitä kohteita löytyi läheltä Viipurin-radan varrelta, Hannilasta ja Ensosta.”

Kesäkuussa 1944 oli lähdettävä uudestaan, tällä kertaa lopullisesti.

Inkeri päätyi kotiapulaiseksi Ruotsiin ja tapasi Suomeen palattuaan viipurilaisyntyisen **Unto Sutisen**. He avioituivat, saivat kolme lasta ja muuttivat Unton työn perässä Hämeenkyröön.

Nuorimmaisten vartuttua kouluikään Inkeri sai kesäpestin lähiopetteekista.

”Tein pulvereita, kirjoitin reseptejä. Kouluttauduin oppisopimuksella teknilliseksi apulaiseksi, ja kesätyöstä tuli lopulta yli 30 vuoden pesti.”

”Tykkäsin kovasti työstäni, ja työporukka oli niin hyvä kuin olla voi. Pidämme yhä yhteyttä.”

Inkeri Sutinen on kokenut kaksi sotaa, kaksi evakkoonlähtöä, leskeksi jäämisen ja oman lapsen menetyksen. Myönteinen asenne elämään on säilynyt.

”Olen etsinyt parempaa puolta ja ajatellut, että valittaminen ei auta asiaa. Uskon, että minusta on kaiken kokemani jälkeen tullut auttavaisempi ja suvaitsevaisempi.”

LEENA JOUTSEN

Inkeri Sutisen albumi

Ahvolan kansakoulun tytöt liittyivät joukolla pikkulottiin ennen talvisotaa. Inkeri Sutinen o.s. Patjas on ylärivissä toinen vasemmalta.

»»»

”Se oli ainoa sotilaallisesti toiminut ja taisteluvastuuta kantamaan tarkoitettu yksikkö koko lottajärjestön toiminnan aikana”, Koski kertoo.

Kova ruumiillinen työ oli vielä ennen sotia tuttua lähes kaikille. Nyt siitä oli hyötyä. Monet lotat joutuivat työskentelemään ankarissa oloissa ja fyysisesti vaativissa tehtävissä.

Kun sota katkaisi yhteydet muihin maihin ja ruuasta, raaka-aineista ja monista hyödykkeistä tuli pulaa, myös lapset värvättiin apuun.

Lottatyöt ja sotilaspojat keräsivät muun muassa luita, lumppuja ja sanomalehtiä tehtaiden tarpeisiin.

Iso projekti oli pihkan kerääminen. Sitä käytettiin paperiteollisuudessa hartsin korvikkeena. Talteen poimittiin jopa muurahaisten munat, joista saatua muurahaishappoa tarvittiin lääkeainesynteesissä.

Metsät tyhjennettiin myös kävyistä, jotka hyödynnettiin lämmitykseen.

Hiljaiset veljet haettiin kotiin

Kaatuneiden arvokas kohtelu ja kuljetaminen kotiseudulle haudattavaksi oli keskeinen asia, joka piti yllä suomalaisen sotilaiden taistelumoraalia.

Asiasta huolehtivat lotat, jotka työskentelivät kaatuneiden evakuoimiskesköksissä. Heidän tehtävänä oli pestä ja pukea sankarivainajat ja asettaa heidät arkkuihin.

Kiivaiden taistelujen aikana kaatunut vainaja oli joskus pakko jättää niil-

le sijoilleen odottamaan noutoa. Talvipakkasessa jäätyneiden niin sanottujen hiljaisten veljien hakeminen rintamalta oli myös osa lääkintälottien työtä.

Olosuhteita, joissa lääkintälottat joutuivat karuimmillaan toimimaan, ei näytetty julkisuuteen päästetyissä valokuvissa.

Sekä haavoittuneiden että kaatuneiden vammat saattoivat olla järkyttäviä.

Lääkintälottia haastatellessaan Minna Elomaa-Krapu pääsi tutustumaan myös näiden omiin kuva-albumeihin, jotka näyttävät kaunistelemattoman todellisuuden.

”Nämä valokuvat kertovat surullisella ja realistisella tavalla sodan raakuudesta”, hän sanoo.

”Nuoret naiset näkivät kuolemaa usein ilman, että he olisivat pystyneet etukäteen valmistautumaan siihen.”

Kun sota päättyi, lotat vaikenivat

Jatkosota päättyi 19. syyskuuta 1944 al-lekirjoitettuun Moskovan välirauhan-sopimukseen.

Sopimus edellytti, että Lotta Svärd-järjestö julistettiin fasistiseksi ja lakkautettiin. Virallinen lakkautuspäivä oli 23. marraskuuta 1944.

Lotat ennakoivat järjestön varojen takavarikoinnin ja ehtivät pelastaa osan niistä perustamaansa uuteen säätiöön.

Sotien jälkeisessä tilanteessa lottatyöstä ei voitu puhua, eivätkä lotat kenneet avoimesti kertomaan kokemuksistaan.

SA-kuvalehti/A. Tuukka

Kenttäkeittiöihin tarvittiin raaka-aineita ämpärikaupalla. Muonituslotat oppivat työnsä kantapään kautta niin hyvin, että monet saivat siitä sotien jälkeen ammatin.

Lottapukujen käyttäminen oli kielletty, joten jotkut hävittivät harmaan asunsa. Pula-ajan paineessa asut saivat kuitenkin usein värjäämällä ja koristelemalla uuden elämän esimerkiksi esiliinana tai puserona.

Kolmikulmaisista lottahuiveista saatiin kutoa räsymattoja, joita ei kuitenkaan koskaan pidetty lattialla.

Lottatyössä kertynyttä ammattitaitoa hyödynnettiin vuonna 1945 perustetussa Työmaahuolto r.y. -nimisessä muonitusyhtiössä. Yritys otti hoitaakseen valtion alaisten jälleenrakennustyömaiden muonituksen Lapissa ja tarjosi näin työtä erityisesti kotinsa menettäneille entisille lotille.

Siellä nämä joutuivat jälleen vaikeisiin oloihin, sillä Saksan armeija oli perääntyessään tuhonnut kaiken. Talot oli poltettu, kaivot myrkytetty ja tiet mii-noitettu.

Työmaahuolto r.y. sai vastattavakseen myös useiden suuryritysten ruokalatoiminnan.

Todellinen näytön paikka oli Helsingin olympialaiset vuonna 1952. Kisojen aikana tarjottiin muun muassa 600 000 annosta hernekeittoa ja 300 000 annosta lihakeittoa. □

Lottamuseo

Tuusulassa toimivan Lottamuseon uusittu näyttely avataan yleisölle heti, kun koronatilanne sallii. Osoitteessa lottamuseo.fi voi tutustua uuteen virtuaaliseen Sairasjunan matkassa -näyttelyyn.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.